

Grzegorz Blicharz, Joanna Kruszyńska-Kola

Q

&

A

**Prawo
rzymskie
przed
egzaminem**

LEGENDA

pytanie

wyjątek od zasad czy reguł

najważniejsze informacje

norma prawna

niezbędna wiedza

literatura

zob. wcześniej opisane zagadnienia

orzecznictwo

uzupełnienie

przykład

Prawo rzymskie przed egzaminem

Grzegorz Blicharz, Joanna Kruszyńska-Kola

WYKAZ SKRÓTÓW

ABGB – *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* (austriacki kodeks cywilny)

ALR – *Allgemeines Landrecht für die Königlich Preussischen Staaten*

BGB – *Bürgerliches Gesetzbuch* (niemiecki kodeks cywilny)

C. – *Codex Iustinianus*

CC – *Code civil* (francuski kodeks cywilny)

CICiv – *Corpus Iuris Civilis*

Cluent. – Cicero, *Pro A. Cluentio Habito*

D. – *Iustiniani Digesta*

ew. – ewentualnie

fr. – francuskie

G. – *Gai Institutiones*

gr. – greckie

I. – *Iustiniani Institutiones*

k.c. – ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.)

SC – *senatus consultum*

T. – *lex duodecim tabularum*

PS. – *Pauli Sententiae*

SPIIS TREŚCI

4	WYKAZ SKRÓTÓW
11	PRZED NAUKĄ
13	JAK SIĘ UCZYĆ?
17	ROZDZIAŁ 1 Historia i tradycja prawa rzymskiego
17	1.1. Historia prawa rzymskiego
17	1.1.1. Prawo publiczne i prywatne
18	1.1.2. Periodyzacja historii prawa rzymskiego
20	1.1.3. Źródła prawa cywilnego
22	1.1.4. Prawo pretorskie
25	1.1.5. Znaczenie ustawy XII Tablic
25	1.1.6. Jurysprudencja jako źródło prawa
26	1.1.7. Szkoły prawnicze i wybitni juryści
33	1.1.8. <i>Codex</i> i kompilacja justyniańska
35	1.2. Tradycja prawa rzymskiego na zachodzie Europy
35	1.2.1. Nauka prawa
35	1.2.1.1. <i>Mos italicus</i>
38	1.2.1.2. Kanonistyka
39	1.2.1.3. <i>Mos gallicus</i>
40	1.2.1.4. Holenderska „jurysprudencja elegancka”
41	1.2.1.5. Prawo natury (prawo Rozumu)
42	1.2.1.6. <i>Usus modernus Pandectarum</i>
43	1.2.1.7. Szkoła Historyczna i pandektystyka
45	1.2.2. Kodyfikacje
46	1.2.2.1. Kodyfikacje prawa natury
47	1.2.2.2. Niemiecki kodeks cywilny

48	ROZDZIAŁ 2 Kształtowanie i ochrona praw prywatnych
48	2.1. Kształtowanie praw prywatnych
48	2.1.1. Elementy treściowe czynności prawnej
49	2.1.2. Warunek, termin, polecenie
54	2.1.3. Rodzaje czynności prawnych na przykładzie mancytacji i stypulacji
58	2.1.4. Wykładnia czynności prawnych
58	2.1.5. Wady czynności prawnych
59	2.1.6. Skutki czynności prawnych
61	2.1.7. Zastępstwo przy czynnościach prawnych
64	2.2. Ochrona praw prywatnych
64	2.2.1. Pozaprosesowa ochrona praw prywatnych
68	2.2.2. Proces
68	2.2.2.1. Trzy etapy rozwoju procesu rzymskiego
69	2.2.2.2. Podmioty i przebieg postępowania
72	2.2.2.3. Skargi procesowe i budowa formuły procesowej
80	2.2.2.4. Innowacje procesu kognicyjnego
80	2.2.2.5. Zasady procesowe
82	2.2.2.6. Egzekucja majątkowa
83	ROZDZIAŁ 3 Prawo osobowe
83	3.1. Osoby
83	3.1.1. Status prawny człowieka i zdolność prawna
85	3.1.2. Pozycja w rodzinie i władza ojcowska
89	3.1.3. Obywatelstwo
90	3.1.4. Wolność i niewola
91	3.1.5. Utrata zdolności prawnej
92	3.1.6. Zdolność do czynności prawnych
94	3.1.7. Opieka i kuratela
95	3.1.8. Fundacje i stowarzyszenia
96	3.2. Rodzina agnacyjna i rodzina kognacyjna
97	3.3. Matężństwo

104	ROZDZIAŁ 4 Prawo spadkowe
104	4.1. Wartości i zasady prawa spadkowego
108	4.2. Spadek i dziedziczenie
109	4.3. Sukcesja uniwersalna i syngularna
111	4.4. Fideikomisy
113	4.5. Podmioty uczestniczące w dziedziczeniu i ochrona ich praw
116	4.6. Dziedziczenie beztestamentowe
116	4.6.1. Dziedziczenie beztestamentowe według ustawy XII Tablic
118	4.6.2. Dziedziczenie beztestamentowe według edyktu pretorskiego
123	4.6.3. Dziedziczenie według Nowel justyniańskich
127	4.7. Dziedziczenie testamentowe
127	4.7.1. Testament a kodycył
128	4.7.2. Rodzaje testamentów – forma zewnętrzna
131	4.7.3. Treść testamentu
133	4.7.4. Przykład testamentu
137	4.7.5. Ustanowienie dziedzica
138	4.7.6. <i>Causa Curiana</i> a substytucje testamentowe
139	4.7.7. Fideikomis familijny i substytucja fideikomisarna
140	4.7.8. Legaty
141	4.7.9. Interpretacja testamentu
143	4.8. Darowizny <i>mortis causa</i>
144	4.9. Po śmierci spadkodawcy
144	4.9.1. Dziedziczenie przeciwtestamentowe
144	4.9.2. Przyrost
146	4.9.3. Transmisja
146	4.9.4. Nabycie spadku
150	4.9.5. Przyjąć czy odrzucić spadek?
151	4.9.6. Udział państwa w spadku
153	ROZDZIAŁ 5 Prawo rzeczowe
153	5.1. Rzecz (<i>res</i>)
158	5.2. Formy władania rzeczą
159	5.2.1. Posiadanie (<i>possessio</i>)

159	5.2.1.1. Zagadnienia ogólne
162	5.2.1.2. Nabycie i utrata posiadania
165	5.2.1.3. Ochrona posiadania
168	5.2.2. Własność
168	5.2.2.1. Zagadnienia ogólne
172	5.2.2.2. Nabycie i utrata własności
175	5.2.2.3. Ochrona własności
176	5.2.2.3.1. Zagadnienia ogólne
177	5.2.2.3.2. Skarga wydobywcza i <i>actio Publiciana</i>
179	5.2.3. Prawa na rzeczy cudzej (<i>iura in re aliena</i>)
181	5.2.3.1. Zagadnienia ogólne
182	5.2.3.2. Służebności gruntowe
184	5.2.3.3. Użytkowanie (<i>ususfructus</i>)
185	5.2.3.4. Emfiteuza i <i>superficies</i> (prawo powierzchni/prawo zabudowy)
186	5.2.3.5. Zastaw
191	ROZDZIAŁ 6 Prawo zobowiązań
191	6.1. Zagadnienia ogólne
191	6.1.1. Zobowiązanie
192	6.1.2. Źródła zobowiązań
198	6.1.3. Wielość podmiotów w stosunku obligacyjnym
199	6.1.4. Zmiana wierzyciela i dłużnika
201	6.1.5. Umorzenie zobowiązania
206	6.1.6. Zwłoka
208	6.1.7. Odpowiedzialność za wyrządzoną szkodę
209	6.1.7.1. Odpowiedzialność odszkodowawcza z tytułu niewykonania lub nieprawidłowego wykonania umowy (na przykładzie kontraktów <i>bonae fidei</i>)
211	6.1.7.2. Odpowiedzialność odszkodowawcza z tytułu czynu niedozwolonego na przykładzie <i>lex Aquilia</i>
212	6.1.7.3. Odpowiedzialność obiektywna (na zasadzie ryzyka)
214	6.1.8. Reguły odpowiedzialności odszkodowawczej

217	6.2. Zobowiązania umowne
218	6.2.1. Zagadnienia ogólne
220	6.2.1.1. Zagadnienia związane z zawarciem umowy
225	6.2.1.2. Zagadnienia związane z wykonywaniem umowy
226	6.2.1.3. Stypulacja (<i>stipulatio</i>)
227	6.2.1.4. Specyfika działalności gospodarczej w obszarze zobowiązań umownych
229	6.2.2. Zagadnienia szczegółowe
230	6.2.2.1. Kontrakty służące do zbywania i nabywania dóbr
230	6.2.2.1.1. Zagadnienia ogólne
230	6.2.2.1.2. Sprzedaż (<i>emptio venditio</i>)
233	6.2.2.1.3. Darowizna (<i>donatio</i>)
234	6.2.2.2. Kontrakty służące do korzystania z cudzego kapitału lub cudzych dóbr
234	6.2.2.2.1. Zagadnienia ogólne
237	6.2.2.2.2. Pożyczka (<i>mutuum</i>)
238	6.2.2.2.3. Umowa najmu/dzierżawy/o dzieło/o świadczenie usług (<i>locatio conductio</i>)
241	6.2.2.3. Kontrakty służące do korzystania z cudzych usług
246	6.2.2.4. Zobowiązania umowne a szczególne ryzyko żeglugi morskiej
248	6.2.2.5. Umowa służąca organizacji współdziałania i koncentracji kapitału (spółka – <i>societas</i>)
250	6.2.2.6. Umowy służące ustanowieniu zabezpieczenia wierzytelności
253	6.3. Zobowiązania podobne do umownych
253	6.3.1. Bezpodstawne wzbogacenie
255	6.3.2. Prowadzenie cudzych spraw bez zlecenia (<i>negotiorum gestio</i>)
257	6.4. Zobowiązania deliktowe
257	6.4.1. Zagadnienia ogólne
258	6.4.2. Kradzież (<i>furtum</i>)
259	6.4.3. Bezprawne wyrządzenie szkody (<i>damnum iniuria datum</i>)
261	6.4.4. Działanie na szkodę wierzyciela (<i>fraus creditorum</i>)
261	6.4.5. Zniewaga (<i>iniuria</i>)

264	ANEKS 1 Jak rozwiązać kasus?
269	ANEKS 2 Nieprawidłowe rozwiązanie kasusu
274	ANEKS 3 Najważniejsze akty prawne w porządku chronologiczno-tematycznym
278	BIBLIOGRAFIA

Drogi Czytelniku!

Przygotowaliśmy to opracowanie przede wszystkim jako pomoc dla studentów prawa przed egzaminem z prawa rzymskiego. Jesteśmy przekonani jednak, że może przydać się również zajmującym się dydaktyką prawa rzymskiego oraz wszystkim tym, którzy potrzebują krótkich informacji o prawie rzymskim.

Co ważne, opracowanie nie zawiera wyczerpującego omówienia zagadnień egzaminacyjnych. Ma stanowić przewodnik po prawie rzymskim w pytaniach i odpowiedziach ułatwiający przyswojenie i usystematyzowanie wiedzy zdobywanej w ramach wykładów, ćwiczeń i lektury podręczników. Na końcu książki znajdziesz podstawowe wskazówki bibliograficzne. Treść publikacji została przez nas opracowana z uwzględnieniem podstawy podręcznikowej, jaka obowiązuje większość studentów prawa w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem podręcznika naszych mistrzów – W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Bérrier, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2018, oraz wznowionego niedawno klasycznego podręcznika: K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Warszawa 2021. Pamiętaj, prawnik opiera swoją opinię na starannej analizie aktów prawnych, orzeczeń i doktryny, a nie podręczników, nie wspominając nawet o skryptach. Uważamy, że każdy student prawa powinien także czytać Instytucje Gaiusa i Justyniana.

Staraliśmy się przedstawić prawo rzymskie w sposób możliwie najprostszy (pamiętając własne przygotowania do egzaminu), ale jednocześnie odpowiadający wymaganiom egzaminacyjnym. W tekście podaliśmy

radę i wskazówki, które są wynikiem naszego ponaddziesięcioletniego doświadczenia z prowadzenia ćwiczeń z prawa rzymskiego. Mamy nadzieję, że będą dla Ciebie pomocne, podobnie jak wyjaśnienia poprzedzające odpowiedzi na pytania w ramach kolejnych jednostek tekstu.

Zarówno poprzez wspomniane krótkie objaśnienia, jak i umieszczoną dalej (s. 16) grafikę, chcieliśmy zbudować kontekst-panoramę, która może ułatwić wejście w prawniczy sposób myślenia.

Po egzaminie będziemy wdzięczni studentom za wszelkie uwagi i sugestie dotyczące tej publikacji.

Życzymy powodzenia!

*Grzegorz Blicharz
Joanna Kruszyńska-Kola*

JAK SIĘ UCZYĆ?

1. **Prawo rzymskie jest poniekąd jak matematyka w szkole czy anatomia na medycynie:** nie używamy go bezpośrednio w praktyce, lecz jest „tłem decyzyjnym” stosowania prawa współczesnego. Myślimy cały czas kategoriami rzymskimi, nawet jeśli o tym nie wiemy. Zatem nauka prawa rzymskiego ułatwia prawnicze myślenie i kształtuje umysł prawnika – **to nie sztuka dla sztuki**. Chociaż u źródeł współczesnych porządków prawnych znajduje się systematyczna analiza prawa rzymskiego, to sami rzymscy juryści rozwijali prawo w oparciu o doświadczenie pokoleń i intuicję twórczą¹. Warto zatem uczyć się prawa rzymskiego po to, aby rozwijać swoją prawniczą **wyobraźnię**. Często istnieje ograniczona liczba możliwych rozwiązań, a nauka historii prawa pozwala poznać stojącą za nimi argumentację, efekty ich stosowania, różne drogi rozwiązywania problemów i czynniki kształtujące aktualnie wykorzystywane mechanizmy. Wystarczy zadać kilka intuicyjnych pytań – kto dziedziczy spadek po zmarłym?; czy nabędę własność, jeśli kupię rzecz od niewłaściciela?; według jakich zasad powinien toczyć się proces sądowy? – a odpowiedzi, które daje prawo rzymskie, ukażą przed nami fundamentalne stanowiska i kontrowersje, będące podstawą dzisiejszych rozwiązań.

2. **Każdy prawnik jest w pewnym sensie rzymskim prawnikiem**, jak każdy matematyk greckim filozofem, a każdy informatyk matematykiem. Uczymy się prawa rzymskiego nie dlatego, że stosujemy je wprost w praktyce,

1. F. Longchamps, *Z problemów poznania prawa*, Wrocław 1968, s. 7–8.

lecz dlatego, iż bez niego nie da się stosować prawa współczesnego. Prawo ma wbudowany „rzymski silnik”, który naturalnie ulegał pewnym udoskonaleniom, lecz w swoich podstawowych elementach pozostaje niezmienny. Przekonanie Adama Mickiewicza, że „Rzymianie byli pierwszymi prawdziwymi artystami słowa”, u których „rozsądek panuje nad wyobraźnią” co sprzyjało temu, że położyli „podwaliny owego kodeksu rzymskiego, tak podziwianego przez uczonych nowożytnych”², ma dzisiaj nowe uzasadnienie: prawo rzymskie pomaga zrozumieć różnice między porządkami prawnymi oraz jest fundamentem dla tworzenia wspólnych rozwiązań prawnych, a przynajmniej prowadzenia badań komparatystycznych.

3. Pamiętaj, że historia antycznego prawa rzymskiego to ponad **tysiąc lat**. Istotne jest zwracanie uwagi na to, w **jakim okresie** występuje dane rozwiązanie, pogląd, instytucja. Siła tradycji powodowała często, że pewne rozwiązania, choć nieużywane, nadal istniały, a akty prawne nie były uchylane. Pewne instytucje występowały w prawie **równolegle**, tyle że jedna pochodziła z prawa cywilnego, a inna z pretorskiego itp. **Orientacja w historii prawa rzymskiego i jego źródeł** istotnie ułatwi Ci naukę pozostałego materiału.

4. **Nie unikaj tekstów źródłowych i ćwiczenia rozwiązywania kazusów**. Czasami łatwiej zrozumieć jakieś zagadnienie, jeśli przeczytasz, co pisali o nim rzymscy juryści i jakie problemy pojawiały się w praktyce, która była ważnym motorem rozwoju prawa rzymskiego.

5. **Ucz się systematycznie** – prawo rzymskie to niełatwy przedmiot, także przez obszerność materiału. Systematyczne zdobywanie wiedzy pozwoli łatwiej uczyć się kolejnych, powiązanych ze sobą zagadnień.

2. *Dzieła wszystkie Adama Mickiewicza*, red. T. Pini, t. II, Lwów 1912, s. 496, 500.

6. Zwróć uwagę na to, jak będzie wyglądał Twój **egzamin** – inaczej efektywnie będziesz się uczył do egzaminu testowego, a inaczej do opisowego. Jeśli Twoim zadaniem będzie udzielenie dłuższej odpowiedzi opisowej, ucz się, przygotowując sobie jej schemat. Przydatne mogą okazać się fiszki z planem wypowiedzi. Pamiętaj, żeby, opisując konkretną instytucję prawną, przywołać jej definicję, wyjaśnienie (np. „zapis to...”). Łatwiej będzie Ci przypomnieć sobie, o czym dalej pisać, a egzaminator już na wstępie będzie w stanie dostrzec, że wiesz, o czym piszesz.

7. **Terminologia ma znaczenie.** W prawoznawstwie istotne jest to, jakimi posługujemy się słowami. Znaczenie pojęć języka prawniczego może się różnić od znaczenia konkretnych słów w języku potocznym. Dlatego zwracaj uwagę na sformułowania, definicje i zwroty używane w podręcznikach czy w czasie wykładów. Bądź uważny i formułując wypowiedź, nie szukaj synonimów w celu uatrakcyjnienia tekstu. Styl jest ważny, ale poprawność i precyzja ważniejsze.

Nie jest przypadkiem, że wielu polskich mistrzów słowa studiowało prawo, a wśród nich Juliusz Słowacki, Zbigniew Herbert czy Czesław Miłosz. Miłosz i Herbert doświadczyli blasków i cieni studiów prawniczych, które już to wpoili im porządek oraz precyzję w formułowaniu myśli, już to inspirowały ich twórczość³. Prawo ukształtowało też umysł Mikołaja Kopernika, co potwierdza, że studia prawnicze mają wymiar społeczny, formują osobowość i mentalność, a nie tylko ścieżkę zawodową⁴.

8. Pamiętaj, że dla prawa rzymskiego właściwe jest operowanie pojęciem „**skarga**”, nie „prawo”. Istniało wiele konkretnie nazwanych skarg, które służyły ochronie tego, co dziś nazywamy prawem. Kluczowym pytaniem prawnym było więc zawsze – **czy przysługuje skarga?**; jeśli tak – **jaka?**

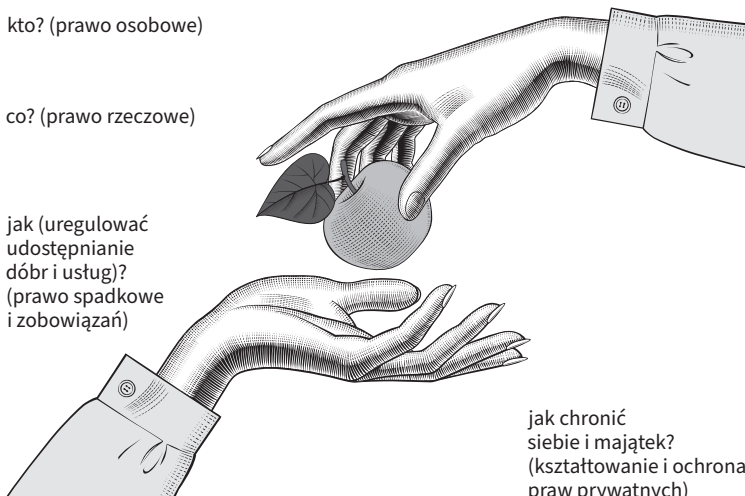
3. Zob. A. Franaszek, *Miłosz. Biografia*, Kraków 2011, s. 108; A. Franaszek, *Herbert. Biografia*, t. I i II, Kraków 2018, s. 234–235, 285, 853.

4. F. Longchamps de Brier, *Być prawnikiem. Trzy medytacje*, Warszawa 2023, s. 13–14.

kto? (prawo osobowe)

co? (prawo rzeczowe)

jak (uregulować
udostępnianie
dóbr i usług)?
(prawo spadkowe
i zobowiązań)

jak chronić
siebie i majątek?
(kształtowanie i ochrona
praw prywatnych)

ROZDZIAŁ 1

Historia i tradycja prawa rzymskiego

1.1. HISTORIA PRAWA RZYMSKIEGO

1.1.1. Prawo publiczne i prywatne

„Jeśli zajmować się prawem, należy najpierw poznać pochodzenie słowa prawo. Czerpie ono swe brzmienie od sprawiedliwości, ponieważ – jak trafnie określa Celsus – prawo jest sztuką tego, co dobre i sprawiedliwe” (D. 1,1,1 pr. Ulpian)

A. Według jakiego kryterium Rzymianie odróżniali prawo prywatne i publiczne?

prawo prywatne

- według kryterium źródła prawa: *lex privata* nazywano uzgodnione przez strony postanowienia umowne (*lex contractus*)
- za Papinianem według mocy obowiązywania: normy, które można zmienić umowami prywatnymi (*ius dispositivum* – prawo względnie obowiązujące)
- za Ulpianem według kryterium interesu – korzyści (*utilitas*): dotyczy stosunków prawnych mających na względzie korzyść jednostek, np. małżeństwo, sprzedaż, dziedziczenie

prawo publiczne

- według kryterium źródła prawa: *lex publica* nazywano ustawy zgromadzeń ludowych
- za Papinianem według mocy obowiązywania: normy, których nie można zmienić umowami prywatnymi (*ius cogens* – prawo bezwzględnie obowiązujące)
- za Ulpianem według kryterium interesu – korzyści (*utilitas*): dotyczy spraw państwa rzymskiego – organizmu państwowego, np. państwowe obrzędy, sprawowanie funkcji kaptańskich czy urzędniczych

1.1.2. Periodyzacja historii prawa rzymskiego

Q

A. Jak rozwijała się historia prawa rzymskiego z perspektywy prawa publicznego?

MONARCHIA

753–510
przed Chr.

REPUBLIKA

510–27
przed Chr.
„późna” republika
od 367 r. przed Chr.

PRYNCPAT

27 r. przed Chr. –
284 r. po Chr.

DOMINAT

284–565
po Chr.

czas →

Q

B. Jak rozwijała się historia prawa rzymskiego z perspektywy prawa prywatnego?

**OKRES
ARCHAICZNY**

753–218
przed Chr.

**OKRES PRZED-
KLASYCZNY**

218–27
przed Chr.

**OKRES
KLASYCZNY**

27 r. przed Chr. –
235 r. po Chr.

**OKRES
POKLASYCZNY**

235–565
po Chr.

czas →

Q

C. Co oznacza okres klasyczny prawa rzymskiego?

**okres
klasyczny**

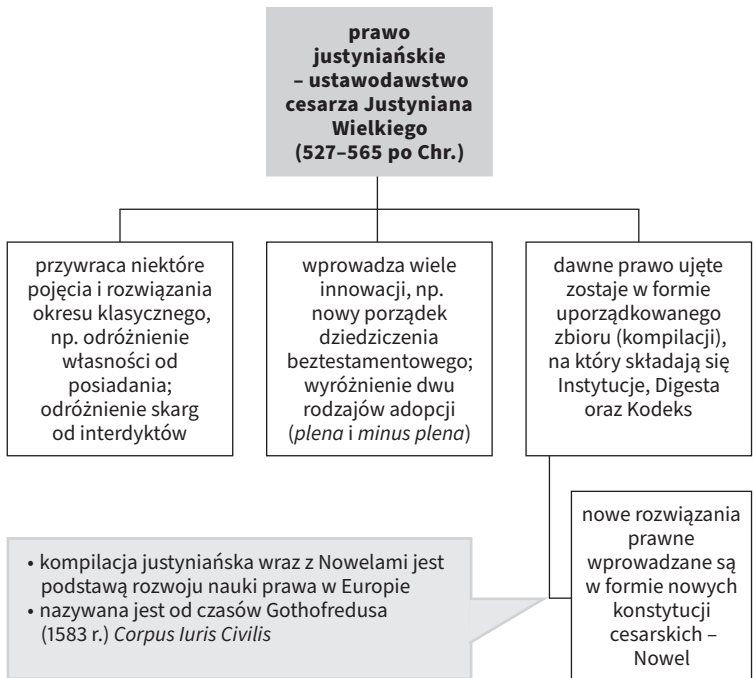
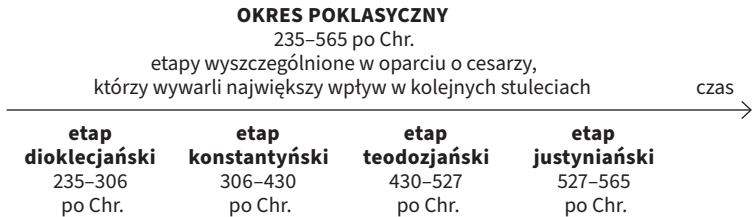
złoty okres działalności rzymskich jurystów,
zwanych jurysprudencją klasyczną

w tym czasie dokonano szczegółowego
opracowania konstrukcji prawa prywatnego

okres uformowania się szkół prawniczych
i działalności najwybitniejszych jurystów oraz czas,
w którym powstawały główne dzieła prawnicze:
kazuistyczne opracowania (analizy doktryny
prawnej), komentarze i literatura dydaktyczna

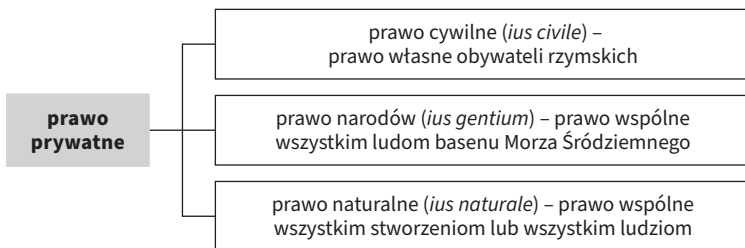
D. Jakie znaczenie w okresie poklasycznym miało prawo justyniańskie?

1.1.3. Źródła prawa cywilnego

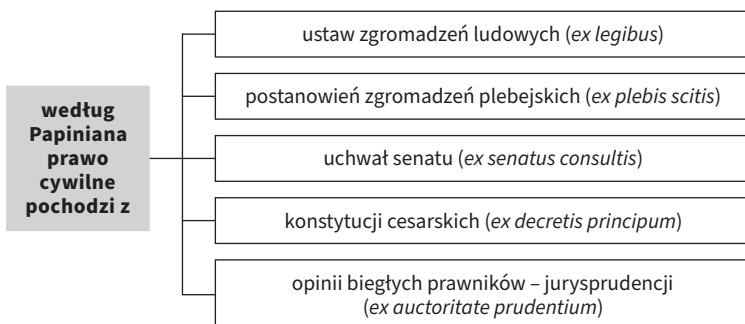
Q

A. Czym się różni *ius civile* (prawo cywilne, prawo obywatelskie) od *ius privatum* (prawa prywatnego)?

Q

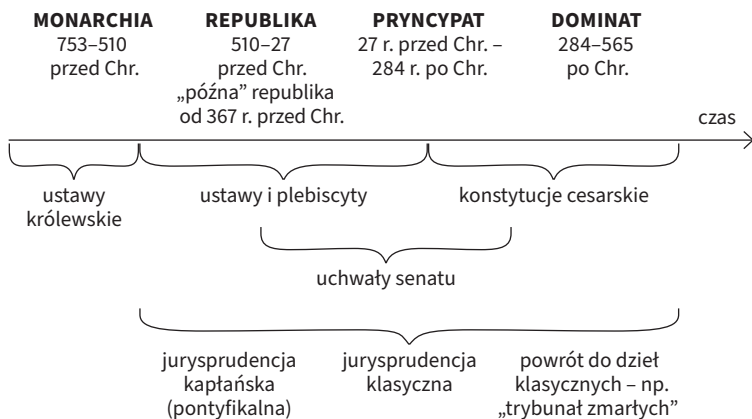
B. Jakie są źródła rzymskiego prawa cywilnego (*ius civile*)?

Q

C. Jakie zmiany nastąpiły w systemie źródeł rzymskiego prawa prywatnego?

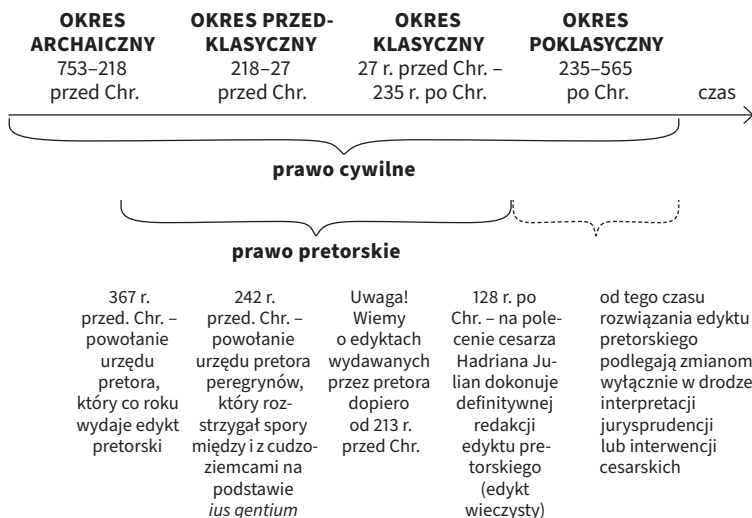
W zależności od organizacji władzy państwowej różne źródła prawa cywilnego okazywały się dominujące: jedne zanikały (np. ostatnia ustawa ludowa została wydana w 96 r. po Chr.), inne powstawały (np. konstytucje cesarskie pojawiają się w okresie pryncypatu i zaczynają dominować od czasów cesarza Hadriana), a inne zyskiwały tymczasowo na znaczeniu (np. uchwały senatu w okresie wczesnego pryncypatu). Zawsze ważne miejsce zajmowała jurysprudencja.

Q

D. Dlaczego nastąpiło „zdublowanie” porządku rzymskiego prawa prywatnego?

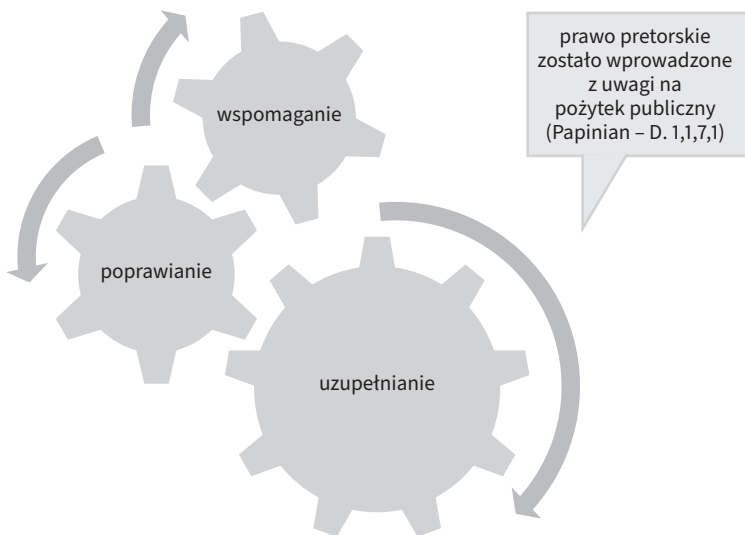
Porządek rzymskiego prawa prywatnego uległ zdublowaniu na skutek rozwinienia się – równoległe do prawa cywilnego – prawa pretorskiego (*ius honorarium*), które Gaius też zalicza do źródeł prawa cywilnego.

1.1.4. Prawo pretorskie

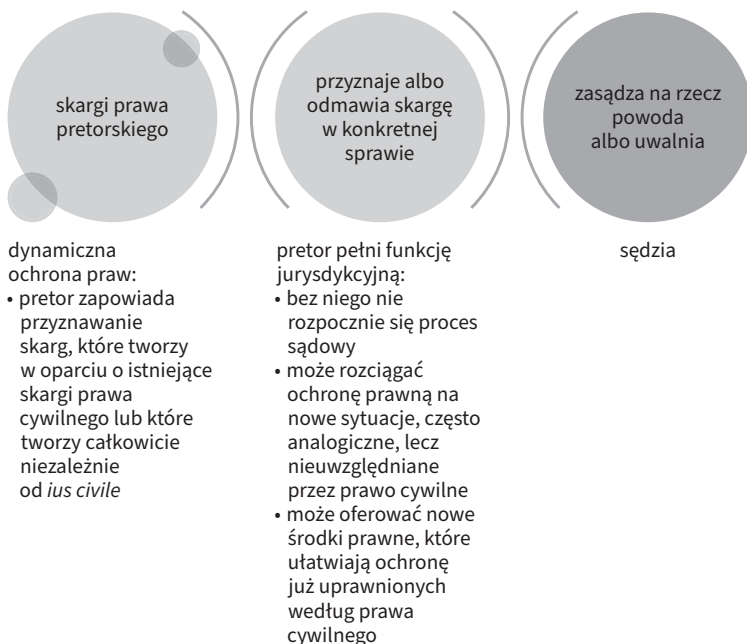

A. Jakie były cele prawa pretorskiego względem prawa cywilnego?

B. W jaki sposób pretor realizował cele prawa pretorskiego?

C. Jakie były konsekwencje zdublowania prawa cywilnego przez prawo pretorskie?

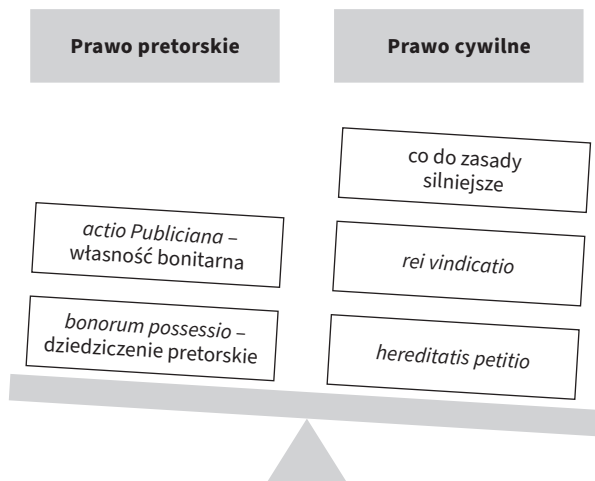
Powstają bliźniacze instytucje prawa prywatnego, które dotyczą tych samych stanów faktycznych i oferują ochronę już to środkami prawa cywilnego (co do zasady trzeba wykazać spełnienie trudniejszych kryteriów), już to środkami prawa pretorskiego (co do zasady łatwiej je uzyskać).

prawo cywilne	• własność kwirytarna (według prawa cywilnego) • dziedziczenie według prawa cywilnego
prawo pretorskie	• <i>in bonis</i>, tj. rzecz znajdująca się w majątku – posiadanie rzeczy w drodze do zasiedzenia (własność bonitarna) • <i>bonorum possessio</i> – dziedziczenie pretorskie (posiadanie dóbr spadkowych w drodze do zasiedzenia)

Q

D. Jak rozwiązywano sytuację, gdy konkurowały ze sobą skargi cywilne i pretorskie?

Zdublowanie ochrony prawnej rodziło problem, gdy w tej samej sytuacji ze środka prawa cywilnego i środka prawa pretorskiego chciały skorzystać dwie różne osoby.

Uprawniony według prawa pretorskiego tylko wyjątkowo mógł wygrać w procesie z uprawnionym według prawa cywilnego: albo odpierając jego skargę zarzutem, albo wytaczając przeciwko niemu skargę pretorską.

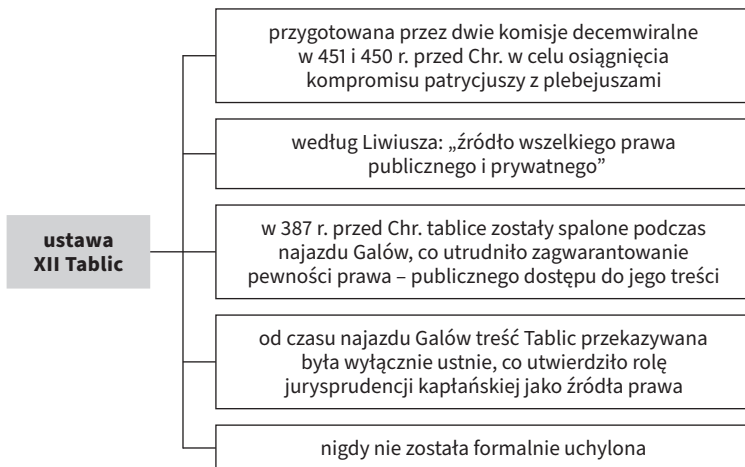

Zastanów się! Właściciel kwirytarny sprzedał i wydał rzecz, lecz nie dokonał czynności formalnej (*mancipatio*) wymaganej do przeniesienia własności na kupującego. Czy wobec tego sprzedawca może skutecznie wytoczyć przeciwko kupującemu skargę *rei vindicatio* o odzyskanie rzeczy? (► 5.2.2.2 oraz 5.2.2.3.2).

1.1.5. Znaczenie ustawy XII Tablic

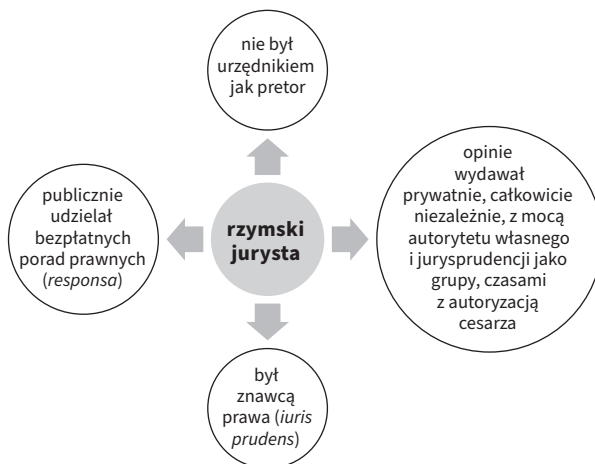
A. Jaką rolę wśród rzymskich źródeł prawa odgrywała ustawa XII Tablic?

1.1.6. Jurysprudencja jako źródło prawa

A. Jaką rolę odgrywał rzymski jurysta?

Q

B. Jaka rolę odgrywała jurysprudencja w historii prawa rzymskiego?

jurysprudencja kaptkańska	początkowo anonimowi juryści–kapłani zgromadzeni są w kolegium pontyfików – na czele którego stoi <i>pontifex maximus</i> – przechowują ekskluzywną wiedzę prawniczą (do I w. przed Chr. juryści pełnią jeszcze funkcje kaptkańskie)
	układają formuły czynności prawnych (<i>cautio</i>) i skarg sądowych (<i>actio</i>) oraz udzielają anonimowych odpowiedzi na pytania prawne (<i>responsum</i>)
jurysprudencja przed-klasyczna i klasyczna	juryści prowadzą publiczną działalność, są dostępni dla każdego, a stopniowo w okresie pryncypatu zaczynają być angażowani jako urzędnicy cesarscy, choć opinie wydają pod swoim imieniem, a nie jako urzędnicy
	publicznie udzielają odpowiedzi (<i>responsa</i>) na pytania prawne i publicznie nauczają prawa, doradzają stronom, sędziom i urzędnikom jurysdykcyjnym, zasiadając w ich radzie przybocznej (<i>consilium</i>)
jurysprudencja poklasyczna	juryści działają w kancelarii cesarskiej, co oznacza ich biurokratyzację, albo zajmują się wyłącznie szkolnym nauczaniem prawa (np. szkoły prawa w Bejrucie i Konstantynopolu)
	tworzą akty prawne, odpowiadają za proces kognicyjny, prowadzą prawne sprawy państwa, podejmują się kompilowania konstytucji cesarskich, a w szkołach prawa ograniczają się do przekazywania wiedzy z okresu klasycznej jurysprudencji

1.1.7. Szkoły prawnicze i wybitni juryści

Q

A. Kto należy do grona prekursorów jurysprudencji klasycznej?

Gnejusz Flawiusz (304 r. przed Chr.)	pisarz cenzora Appiusza Klaudiusza publikuje formuły procesowe (<i>ius Flavianum</i>)
Tyberiusz Korunkaniusz (254 r. przed Chr.)	jako pierwszy <i>pontifex maximus</i> pochodzący z plebsu rozpoczyna publiczne udzielanie porad (<i>reponsa</i>) oraz nauczanie prawa, przełamując anonimowy charakter jurysprudencji
Sekstus Eliusz Petus Katus (II w. przed Chr.)	autor dzieła określanego jako <i>Ius Aelianum</i> , które zawierało formuły procesowe oraz tekst i interpretację ustawy XII Tablic
Marek Porcjusz Katon Licinianus (II w. przed Chr.)	przypisywana mu <i>regula Catoniana</i> postanawia, że zapis nieważny w chwili sporządzenia testamentu pozostaje nieważny na zawsze – Paulus uogólnia ją w formie paremii: <i>quod ab initio vitiosum est, non potest tractu temporis convalescere</i>

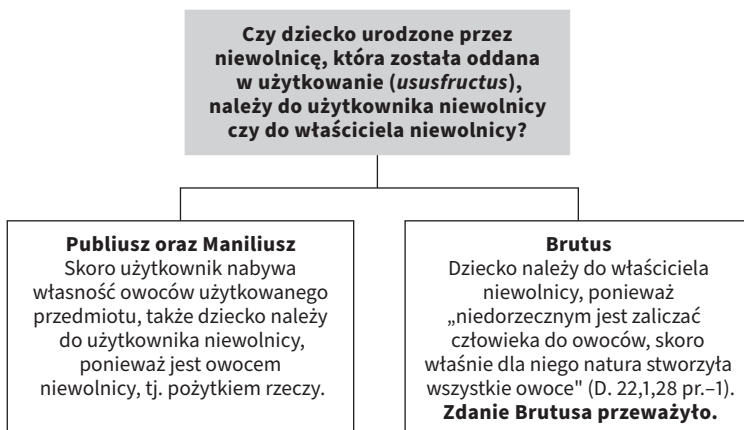

B. Kogo uznaje się za założycieli jurysprudenencji klasycznej (II w. przed Chr.)?

Maniusz Maniliusz	Marek Juniusz Brutus	Publiusz Mucjusz Scewola
--------------------------	-----------------------------	---------------------------------

C. Jaki gorący spór powstał między założycielami jurysprudenencji pod koniec 1. poł. II w. przed Chr.?

D. W jaki sposób rzymscy juryści stosowali metodę dialektyczną (przełom II i I w. przed Chr.)?

Kwintus Mucjusz Scewola (ostatni pontifex maximus)	Serwiusz Sulpicjusz Rufus (słuchacz Kwintusa Mucjusza i uczeń Gajusza Akwiliusza Gallusa)
Co zrobić, gdy spadkodawca ustanowił na rzecz żony legat ułamkowy w wysokości udziału jednego dziedzica, a spadkobiercy byli ustanowieni w różnych częściach?	
Żonie należy się legat równy <u>największemu</u> udziałowi, ponieważ mniejszy udział zawiera się w większym.	Żonie należy się legat równy <u>najmniejszemu</u> udziałowi, ponieważ, skoro dziedzic jest zasądzony dać, do niego należy decyzja, jaką część da. Zdanie Serwiusza przeważało (por. interpretację na korzyść dziedzica – <i>favor heredis</i> ► 4.7.9.A).

Czy w ramach umowy spółki (<i>societas</i>) jeden ze współników może mieć różny udział w zyskach i stratach, np. mieć częściowy udział w zyskach i nie odpowiadać za żadne straty? (► 6.2.2.5)	
Nie, ponieważ jest to sprzeczne z istotą spółki.	Jest to dopuszczalne, pod warunkiem że jego usługi były tak cenne, iż słuszne było dopuszczenie go do spółki na mocy takiego porozumienia. Zdanie Serwiusza przeważało.

E. Jakie innowacyjne rozwiązania wprowadzili Kwintus Mucjusz i Serwiusz Sulpicjusz oraz ich uczniowie?

Kwintus Mucjusz	cautio Muciana: jeśli wdowa otrzymała legat pod warunkiem pozostania we wdowieństwie, może złożyć stypulacyjne zabezpieczenie (<i>cautio</i>), że w razie zamążpójścia zwróci legat dziedzicowi: takie rozwiązanie pozwala wdowie uzyskać przedmiot legatu jeszcze za swojego życia
	praesumptio Muciana: domniemanie pozwalające uznać, że jeśli mąż zapisał żonie „rzeczy przekazane żonie przez męża”, legat obejmuje wszystkie posiadane przez nią przedmioty – takie rozwiązanie chroni wdowę przed zarzutami niemoralnego prowadzenia się
	wykładnia testamentu: pozwala uwzględniać indywidualny zwyczaj spadkodawcy: zapis „strojów kobiecych” nie obejmie tych, których ekscentryczny testator zwykł sam używać w domu „jako męskich” (por. jednak, że w <i>causa Curiana</i> , stając po stronie dziedziców ustawowych, opowiedział się za wykładnią literalną testamentu)
Gajusz Akwiliusz Gallus	actio de dolo: skarga z tytułu podstępu (<i>dolus</i>)
	exceptio doli: zarzut z tytułu podstępu (► wyjaśnienie 6.2.1.1)
	autor powiedzenia: „nie ma to nic do prawa, idź z tym do Cyclerona!” – prawnik rozstrzyga wątpliwości doktrynalne, a nie odnoszące się do stanu faktycznego sprawy
Serwiusz Sulpicjusz Rufus	fikcja spełnienia się warunku: gdy zainteresowany niespełnieniem się warunku uniemożliwił jego spełnienie, Serwiusz uznał warunek za spełniony
	służebności nieprawidłowe – uznał dopuszczalność służebności tolerowania kompostowni sąsiada (► 5.2.3.2)
	prawdopodobny autor skargi serwiańskiej: actio Serviana czyniła zastaw ograniczonym prawem rzeczowym; nazywana też actio pignoratitia in rem pozwalała wierzycielowi wydobyć zastawiony przedmiot od każdego, kto był w jego posiadaniu, gdy dłużnik nie spłacił długu – przyczyniła się do rozwoju <i>hypotheca</i> jako zastawu czysto umownego (► 5.2.3.5.A)
Aulus Ofiliusz	wspólnie z Serwiuszem Sulpicjuszem autor pierwszych komentarzy do edyktu pretorskiego